

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ЧЕРНОВА Катерина Олексіївна
СПІВРІВНИЦТВО УКРАЇНИ З ДІАСПОРОЮ
США І КАНАДИ:
ВИТОКИ, ЕВОЛЮЦІЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

07.00.03 - Загальна історія

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

КИЇВ - 1994

AB 30.025

Робота виконана у відділі дослідження української діаспори
Інституту соціології Національної Академії наук України.

Науковий керівник -- доктор історичних наук, член-кореспондент
НАН України Євтух Володимир Борисович

Офіційні опоненти: іноземний член НАН України, професор
Маркусь Василь Васильович;
кандидат історичних наук, доцент
Ігнатченко Григорій Іванович.

Провідна організація - Чернівецький державний університет
ім. Тельковича.

Захист відбудеться "В" серпня 1994 р. о 10 год. на
засіданні спеціалізованої ради Д.068.ІВ.06 по присудженню наукового
ступеня кандидата історичних наук при Київському університеті
ім. Тараса Шевченка /252017, Київ-17, вул. Володимирська, 60,
аул. 349/.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці
університету.

Автореферат розіслано " " _____ 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук,
доцент

М.Г.

М.О.РУДЬ

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00756452 (Т)

ДВ-30.023

Структура дисертації. Структура дослідження обумовлена поставленими цілями й завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають 6 параграфів, висновків та рекомендацій і бібліографії.

Актуальність комплексу питань, що розглядаються у даній дисертації, визначається такими чинниками: 1/ відсутністю у сучасній історичній науці повної та чіткої картини еволюції зв'язків української діаспори з Україною у контексті їхньої залежності від міжнародної обстановки, інших суб'єктивних і об'єктивних факторів, зокрема, суспільно-політичної ситуації у країнах поселення і в Україні; 2/ потребою в адекватних даних і уявленнях про оптимальний характер структури, змісту і форм цих зв'язків з урахуванням конкретних проблем розвитку України після розпаду Союзу РСР; 3/ браком науково обгрунтованої масштабної практичної програми співробітництва Української держави з діаспорою.

Проголошена 16 липня 1990 року Верховною Радою Української РСР Декларація про державний суверенітет, Акт про державну незалежність України від 24 серпня 1991 р., ряд інших документів створили реальні передумови для стабілізації зв'язків із зарубіжними українцями, здійснення контактів як на державному, так і громадському рівнях, надання їм взаємовигідного характеру й, що особливо важливо, - реалізації їх у такий спосіб, щоб вони сприяли швидшому подоланню кризових явищ в Українській державі.

Розширення спектру співпраці зарубіжних українців із Україною, поглиблення економічних і культурних зв'язків між ними, наповнення їх новим змістом сприятиме прискоренню становлення української державності, збагаченню української культури, збереженню і розвитку народних традицій, етнічної самосвідомості українців. Така зумовленість співпраці базується на сучасних теоріях українського етносу, згідно з якими громадяни українського походження інших країн, які мешкають за межами України /традиційної території розселення ядра українського етносу/ є одним із структурних його елементів¹. Тут першочергове значення матимуть активні і рішучі дії організаторів, відмова від егоїстичних підходів, чітке визначення

¹ Свтух В.Б. Український етнос: структура та характер взаємодії з навколишнім середовищем // Вісник АН України. - 1993. - № 10. - С. 42.

пріоритетів, планомірність і принциповість, базовані на усвідомленні важливості цих контактів для майбутнього світового українства. З огляду на це першочергового значення набуває налагодження стосунків з державами близького і далекого зарубіжжя, де проживає значна кількість українців і осіб українського походження.

Драматична історія України склалася так, що великі групи українців розсіялися по далеких країнах Америки, Європи, Азії, Австралії.

З перших днів перебування у Північній Америці українські іммігранти гостро відчували потребу у зв'язках із землею батьків. Справа у тому, що більшість з них виїхала на заробітки і не збиралася назавжди залишитися у ролі емігрантів. Націленість на контакти з Україною у цей період проявилася радше у формах психологічно-ностальгічних, ніж практично-організаційних.

До їх практичної реалізації дійшло з появою у Канаді і Сполучених Штатах на початку ХХ ст. українських соціалістичних організацій, які почали розгортати роботу по наданню допомоги більшовикам Росії. Сьогодні на цьому акцентувати увагу не прийнято. Але фактом є те, що соціалістичний рух набув тоді масового характеру, в тому числі і в середовищі українських емігрантів.

Іншими мотивами керувалися неосоціалістичні організації. Але суттєво вплинути на позицію Вашингтона їм заважали численні об'єктивні обставини, пов'язані з розвитком ситуації в УНР і навколо неї. Особливих зусиль американські і канадські українці докладали до прориву інформаційної блокади щодо УНР.

Політичний аспект контактів 1920-их років проявився у ставленні іммігрантів до ситуації, що склалася на українських землях, які за рішенням держав-переможниць у I світовій війні увійшли до складу Польщі, Румунії і Чехословаччини /Східна Галичина, Західна Волинь, Північна Буковина і Закарпаття/. Впродовж 20-30-х років в Канаді та США неодноразово проводились кампанії по збору коштів для допомоги політв'язням та їхнім родинам, проводились мітинги проти насилля над українськими робітниками і селянами з боку держав-окупантів.

Ізоляваність СРСР від зовнішнього світу перешкоджала з'ясуванню справжньої обстановки в УРСР. Це породжувало ілюзії, призводило до нерозуміння процесів в Україні. У роки II світової війни

політичний розкол серед українських іммігрантів поглибився. Одні приєдналися до руху солідарності, відразу ж почали створювати комітети допомоги батьківщині, які координували матеріальну і фінансову допомогу Радянському Союзові, інші - підтримували оунівські угруповання, що діяли у Європі.

У післявоєнний період контакти між УРСР і зарубіжними українцями продовжували носити вкрай заідеологізований, звужений характер і в основному зводились до так званих культурних зв'язків.

Оновлююче вплинули на розвиток зв'язків між Україною і діаспорою, спричинили хвилю консолідації зарубіжних українців навколо перспективи здобуття державності процеси, які розпочалися в СРСР наприкінці 1980-их років.

Після проголошення незалежності України ставлення зарубіжних українців до зв'язків з українським народом набуло принципово нових ознак. Суттєва відмінність від попередніх часів полягає в тому, що добродійні акції з боку української діаспори Північної Америки плануються з розрахунком на перспективу; йдеться про допомогу не окремим групам, а в цілому Українській державі.

Хронологічні рамки даного дослідження обумовлені його тематичною спрямованістю і охоплюють період від кінця XIX століття до початку 90-х років XX ст. Вибір досить пролонгованого відрізка часу пояснюється тим, що кінець XIX - початок XX ст. був відзначений масовою еміграцією українців до країн Америки, перш за все у США і Канаду. Ця еміграція поклала початок зародженню і розвитку української діаспори - тобто осілих українських спільнот як інтегральної складової частини суспільств. З появою на американському континенті перших іммігрантів з України перед ними відразу ж з усією гостротою постала проблема зв'язків із землею батьків.

Предметом дослідження є власне зв'язки української діаспори з Україною як по лінії державних органів і громадських організацій, так і на основі персонально-групових контактів. Особлива увага приділяється їх змістовним характеристикам, еволюції принципів, на яких вони будувалися, формам реалізації, причинам коливань у ступені активності, зокрема у контексті змін міжнародної обстановки та ситуації в Україні. Специфічний аспект предмету дослідження - структура, зміст і форма цих зв'язків у залежності від конкретних проблем, що з ними зіштовхнулася Українська держава в еконо-

мічній і соціально-політичній сферах після здобуття незалежності.

Стан наукової розробки проблеми. Історіографія теми має свої традиції й включає дослідження українських, американських та канадських вчених кінця XIX—XX ст. Перші спроби дослідження української імміграції належать самим українцям. Метою цих публіцистичних, інколи наукових, праць була ідентифікація явища еміграції з України у класовому контексті. Першим, хто звернув увагу на емігрантів, був М.Павлик зі своєю статтею у львівському журналі "Товариш" під назвою "Русини в Америці", наступними стали брошура Й.Олесюкова "О еміграції" /1895 р./, а також спогади Агапія Гончаренка¹.

Вагомим внеском у дослідження української імміграції в Америці стала праця Ю.Бачинського "Українська імміграція в З'єдинених Державах Америки", яка на жаль, вийшла лише в одному із кількох запланованих томів². Автор цієї книги не просто наводить факти і цифри, але й на багатому фактичному матеріалі розкриває різні аспекти входження українців у нове середовище, робить цікаві узагальнення.

В Україні таких праць було обмаль. У міжвоєнний період їх /якщо брати УРСР/ взагалі не стало. У США та Канаді переважали виступи журналістів та громадських діячів, які цікавились темою української імміграції. Варто назвати прізвища таких українських авторів, як А.Цеглинський, Л.Мишуга, П.Понятишин, Я.Чиж, Л.Ясінський, О.Демидчук та ін.³

¹ Спомини Агапія Гончаренка, українського козака-священника. - Видав. Павлик М. - Коломия. - 1894.

² Бачинський Ю. Українська імміграція в З'єдинених Державах Америки. - Львів. - 1914. - 488 с.

³ Цеглинський А.: *Interpreter of Our World. Ukrainians in America*, Dec. 1924, vol. pp. 85-98; Мишуга Л., довголітній редактор "Свободи", займався питаннями визначення концепції українського національного табору в Америці в 1920-30-х рр., з багатьох його статей слід назвати розвідку в "Тропам'ятній книзі", виданій з нагоди 40-літнього звільення Українського Народного Союзу /Джерзі Сіті, 1936/ на тему "Як формувався світогляд української імміграції в Америці"; П.Понятишин "Митрополит А.Шептицький в Аме-

Після 1945 року в Україні, із зрозумілих причин, довгий час справа заокеанської імміграції вважалась "неіснуючою". В деяких працях інколи згадувалося лише про українську заробітчянську еміграцію¹. Після 1950 року наукові дослідження в цьому напрямку припинились. Натомість розгорнулася масована ідеологічна робота проти націоналістичних угруповань за кордоном.

Першою фундаментальною комплексною працею, у якій на основі архівів із застосуванням наукового підходу висвітлені соціально-економічні питання становлення і життя української еміграції, стала монографія А.М.Шлепакова "Українська трудова еміграція в США і Канаді"². І по сьогодні цілий ряд її положень і висновків мають принципове значення, можуть розглядатися як методологічна основа для продовження досліджень проблем імміграції.

Дослідження професора Лещенка Л.О. відкрили шлях до узагальнюючих роздумів про долю сільських трударів з України та їхніх нащадків, які у північноамериканських умовах зберегли свою українську ідентичність³.

риці". - Українці у вільному світі. - Джерзі Сіті. - 1954;

Чих Я.: Our Racial and National Minorities, Their History, Contributions, and Present Problems. Edited by Francis J. Brown and Joseph. S. Rousner. New York: Prentice Hall, 1937; The Ukrainian Immigrants in the U.S. Scranton: The Ukrainian Workingmen's Association, 1953;

Ясінчук Л., відомий педагог в Галичині й Америці, написав кілька оглядів освітнього життя і шкільництва в Америці, наприклад, "Старокраєвим оком на українську імміграцію" - "Пропам'ятна книга" УНС. - 1936; Демидчук С., працівник "Свободи", був автором багатьох статей з життя іммігрантів в "Календарях" і "Пропам'ятній книзі" УНС.

¹ Двісті свідків. - Розповіді про Америку. Київ: Вид-во "Радянський письменник". - 1953.

² Шлепаков А.М. Українська трудова еміграція в США і Канаді /кінець XIX-початок XX ст./ - Київ: Вид-во Академії наук УРСР. - 1960. - 200 с.

³ Лещенко Л.О. Фермерський рух в Канаді 1900-1939. - К.: Наукова думка. - 1979. - 243 с.

Як відомо, 7 вересня 1991 року було широко відзначено 100-річчя українського поселення в Канаді. Спеціально до цієї дати був випущений збірник цілого ряду українських вчених, в якому: висвітлюються джерела і причини масової еміграції українців наприкінці XIX – початку XX ст., суспільно-політичне й культурне життя української заробітчанської імміграції в минулому й на сучасному етапі; велика увага приділяється питанням зв'язків українських канадців з колишньою батьківщиною¹. Детально ці питання проаналізовані у збірнику за матеріалами наукової конференції, яка відбулася з нагоди 100-ліття української імміграції у Канаді /вересень, 1991, Львів/².

На жаль, українські історики приділяють недостатню увагу дослідженню тих процесів, які відбуваються у середовищі українських етнічних груп США і Канади на сучасному етапі. Можна назвати лише кілька праць, у яких проблеми сучасного стану зарубіжних українців стали предметом вивчення. Це, в основному, праці члена-кореспондента НАН України Євтуха В.Б., які присвячені питанням про сутність української етнічності у Сполучених Штатах Америки та Канади, важливим аспектам соціально-економічного становища і етнокультурного розвитку українців цих країн³. В одній із останніх праць дослідник

¹ Шлепаков А.М., Лещенко Л.О., Євтух В.Б. та ін. Українські канадці в історичних зв'язках із землею батьків. – К.: Вид-во Дніпро. – 1990. – 230 с.

² Українська еміграція. Історія і сучасність. – Львів: Каменяр. – 1992.

³ Євтух В.Б. Українські етнічні групи США і Канади: соціально-економічний аспект. – Київ: Інститут економіки АН УРСР. – 1980; Євтух В.Б. Трансформація культури етнічної групи в умовах інонаціональної середовища /на прикладі американців і канадців українського походження/. – Всесоюзная научная сессия по итогам этнографических и антропологических исследований. 1986-1987. – Сухуми. – 1988; Євтух В.Б. Українська етнічність у Канаді: можливості реальності // Всесвіт. – 1991. – № II; Євтух В.Б. Роль символів у збереженні української етнічності в Канаді. – Збірник "Українська еміграція. Історія і сучасність". – Львів: Каменяр. – 1992.

розробив теоретичну схему зв'язків української діаспори з Україною в умовах етнополітичного ренесансу в незалежній Українській державі¹.

Широкі коло питань, пов'язаних із сучасною соціально-економічною діяльністю української діаспори, в тому числі і кризь призму розвитку її зв'язків із землею батьків, докладно висвітлено у монографії "Українці в зарубіжному світі"², книзі та статтях Євтуха В.Б. і Ковальчук О.О.³

Соціально-економічний портрет українців за межами колишнього СРСР у контексті критичного переосмислення проблеми зв'язків відтворення колективна монографія "Зберігаючи українську самобутність"⁴.

Проблемам вивчення української діаспори присвятив ряд своїх праць один з найавторитетніших її дослідників іноземний член Національної Академії наук України професор В.Маркус⁵.

Всебічний аналіз історіографії з проблеми співробітництва України з діаспорою Північної Америки в досліджуваній період зас-

¹ Євтух В.Б. Етнополітичний ренесанс в Україні та українська діаспора: проблеми взаємодії // Українська діаспора. - 1992. Число 2. - С. 5-19.

² Шлепаков А.М., Буркут І.Г., Васильєва Л.Д. та ін. Українці в зарубіжному світі. - Київ: Наукова думка. - 1991.

³ Євтух В.Б., Ковальчук О.О. Українці в Канаді. - Київ: Будівельник. - 1993; Євтух В.Б., Ковальчук О.О. Етнокультурна діяльність українських канадців: здобутки і проблеми // Укр.істор. журн. - 1991. - № 9. - с. 42-50; Євтух В.Б., Ковальчук О.О. Українські канадці: проблеми соціальної інтеграції. /До 100-річчя української еміграції в Канаду/ // Укр.іст.журн. - 1991. - № 8. - с. 64-74.

⁴ Євтух В.Б., Камінський Є.Є., Ковальчук О.О., Трошинський В.П. Зберігаючи українську самобутність. - Київ: ІНТЕЛ. - 1992.

⁵ Маркус В. Огляд праць та проблеми дослідження історії української імміграції в Америці // Український історик. - 1971. - № 1-2. - с. 70-78; № 3-4. - с. 72-85; Маркус В. Чому діаспора: спроба ідентифікації поняття // Українська діаспора. - 1992. - Число 1. - с. 4-13; Євтух В., Маркус В. Українська діаспора // Вісник АН України. - 1992. - № 11. - с. 108-109.

відчує, що за всі минулі десятиріччя були окреслені лише деякі штрихи в її вивченні. Та узагальнюючого дослідження з названої проблеми не появилось.

Головна мета дисертації - дослідження змісту, характеру і форм організації зв'язків між Україною та українцями США і Канади.

Основні завдання дисертації полягають у тому, щоб:

- по-перше, виявити динаміку взаємозв'язків діаспори з Україною, висвітлити їхні основні закономірності, дати їм об'єктивну оцінку з точки зору суспільної значимості, передовсім, для Української держави;

- по-друге, критично проаналізувати основні форми зв'язків діаспори з Україною як по лінії державних органів, так і на основі персонально-групових контактів протягом десятиліть існування українських поселень, маючи на увазі їхню не- /ефективність/;

- по-третє, дати якісні характеристики нинішнім зв'язкам між Україною та зарубіжними українцями, виробити на цій основі практичні рекомендації;

- по-четверте, відтворити соціально-економічні можливості діаспори у контексті активізації її участі у вирішенні проблем, з якими стикається Україна у перехідний період від залежності до державної незалежності.

Історико-порівняльний та аналітичний підхід як основний теоретичний принцип даного дослідження, коли мова йде про значні підрізки часу, у нашому розумінні полягає у тому, щоб на основі осмислення конкретно-історичних подій та ситуацій виявити і проаналізувати змістовне наповнення, форми і характер зв'язків української діаспори в США і Канаді з Україною, які залежали від таких двох груп факторів:

- стану і характеру міжнародних та міждержавних відносин;

- ситуації на власне українських землях, розірваних спочатку між царською Росією і Австр.-Угорщиною, згодом - між Радянським Союзом, Польщею, Румунією і Чехословаччиною, а в повоєнні роки - об'єднаних у складі УРСР, що належала до СРСР.

Принягідно зазначимо, що поняття "Україна", коли йдеться про співробітництво з нею української діаспори кивається нами, здебільшого, в етнотериторіальному, а не державно-політичному значенні. Лише в період після здобуття Україною незалежності мова може

йти про державно-політичний зміст вказаного вище поняття, про поєднання етнотериторіального і державно-політичного аспектів.

Компаративний аналіз змісту, характеру і форм організації зв'язків між Україною й вихідцями з України, передовсім у США та Канаді, дозволяє зробити ряд висновків, без врахування яких, на наш погляд, неможлива розробка максимально наближених до потреб розбудови Української державності концептуальних підходів до цієї проблеми, визначення реальних перспектив розширення контактів, їхньої ефективізації.

Джерела, які використовуються у дослідженні, можна згрупувати таким чином:

1. архівні матеріали;
2. документи та збірники зарубіжних громадсько-політичних організацій, наукових та професійних об'єднань;
3. зарубіжна періодика та мемуарна література.

У роботі над темою використані різноманітні архівні матеріали. Це, у першу чергу, документи з фондів Центрального державного історичного архіву України /м.Київ/, які містять істотну інформацію про рух зарубіжних українців США та Канади під гаслом надання технічної допомоги Україні в 1920-ті роки, діяльність незалежних канадських духоборів, спрямовану на відбудову сільського господарства України¹, а також матеріали про діяльність Товариства "Україна", починаючи з 1960-их років².

Серед другої групи джерел особливе місце посідають документи та збірники зарубіжних громадсько-політичних організацій, наукових та професійних об'єднань, які знаходяться у фонді зарубіжної україніки Центральної наукової бібліотеки ім. В.І.Вернадського Національної Академії наук України. Так, особлива увага у дисертації була приділена докладному аналізу видань зарубіжних українців, які містять важливі матеріали щодо реальної картини життя українців за кордоном, дають уявлення про рівень їхньої етнічної самосвідомості, висвітлюють заходи різних організацій в напрямку сприяння досягненню самостійної України. Це стосується матеріалів Світового Конгресу Українців /СКУ/, документів Комітету Україн-

¹ ЦДА України. - Ф.І. - Оп.2. - Спр.935; там же. - Ф.3. - Оп.І. - Спр. 256.

² Там же. - Ф.5ІІІ. - Оп.І. - Спр.603; Ф.2. - Оп.9. - Спр.869І.

ських Канадців /КУК/, Українського Конгресового Комітету Америки /УККА/, Українського Народного Союзу /УНС/ і т.д.¹

Автором також були критично використані звіти і резолюції з'їздів колишніх "прогресивних" організацій, зокрема, Товариства об'єднаних українських канадців, Ліги американських українців, Робітничого запомогового товариства.

Інтерес дисертанта викликали цінні довідкові видання: енциклопедії, словники, біографічні довідники, статистичні й бібліографічні збірники, монографії, історичні документи. Йдеться, передовсім, про видання Канадського Інституту Українських Студій, Наукового товариства ім. Т.Шевченка, Української Вільної Академії Наук, Українського історичного товариства, Українського наукового інституту Гарвардського університету, Центру українських історичних досліджень ім. П.Ядника². Особливу цінність серед бібліографічно-довідкової літератури мають "Енциклопедія українознавства" /під ред. Кубійовича В./³, Західньоканадський збірник /Канадське науко-

¹ Дев'ятий конгрес американських українців. - Нью-Йорк: вид. Українського Конгресового Комітету Америки. - 1966. - 136 с.; Збірник матеріалів і документів у 25-ліття діяльності КУК 1949-1965. Вінніпег: вид. Комітету Українських Канадців. - 1965. - 310 с.; Перший Світовий Конгрес Вільних Українців. - Матеріали. - Вінніпег: вид. спілки "Тризуб". - 1969. - 479 с.; Українська закордонська твердиня - ювілейний альманах у 75-річчя Українського Народного Союзу. 1894-1969. - 319 с.; Конгрес Українців Канади /15, 1986, Вінніпег, Манітоба/. Матеріали: 10-13 жовтня, 1986. Ред. Л.Гавришків. - Вінніпег - Манітоба, 1986. - 242 с.

² Архімосьич О. Українська Вільна Академія Наук в її історичному розвитку // УВАН. Ювілейне видання, присвячене 20-літтю діяльності: 1945-1965. - Нью-Йорк. - 1967. - 20 с.; Дорошенко Д. Огніще української науки // Наукове товариство ім. Т.Шевченка. - Нью-Йорк. - Філадельфія. - 1951. - 51 с. та ін.

³ Енциклопедія українознавства. Словникова частина /під ред. Кубійовича В./ - Париж - Нью-Йорк: вид. Молоде життя. - 1955, т.1 - 400 с.; 1955-1957, т.2 - 400 с.; 1959, т.3 - 400 с.; 1962, т.4 - 464 с.; 1966, т.5 - 400 с.; 1970, т.6 - 496 с.; 1973, т.7 - 400 с.; 1976, т.8 - 400 с.

ве товариство ім. Т.Шевченка/¹, "Українські поселення" /довідник/², "Українці в американському та канадському суспільствах" /соціологічний збірник/³, які містять важливі відомості про українську діаспору Північної Америки.

У бібліотеці Української діаспори /м.Київ/ під кутом зору досліджуваної проблеми була опрацьована зарубіжна українська періодика, зокрема, газети: "Життя і слово" /Торонто/, "Українські Вісті" /Нью-Йорк/, "Гомін України" /Торонто/, "Свобода" /Нью-Йорк/, "Форум" /Торонто - Нью-Йорк/, "Новий шлях" /Канада/ та ін.

Закономірною була увага дисертанта до праць ідеологів і керівників українського національно-визвольного руху. З огляду на велику кількість таких матеріалів, назвемо лише деякі з них і публіцистичні статті В.Винниченка, М.Грушевського, С.Петлюри, Ю.Бачинського, у яких даються загальні оцінки подій, аналізуються невдачі українських політиків і т.ін.

На захист виносяться такі положення:

1. Першими зарубіжними українськими організаціями, які поклали початок зв'язкам діаспори та України, були соціалістичні, зокрема, Товариство об'єднаних українських канадців, Ліга американських українців, Робітниче запомогове товариство.

2. Зв'язки між українською діаспорою Північної Америки та Україною поступово розширювались та урізноманітнювались, пройшовши шлях від односторонніх форм /гуманітарна допомога діаспори Україні або культурні "десанти" з України/ до поки що незрілих планованих акцій державної значимості /створення фондів, спільних підприємств, виділення приміщень для посольств тощо/.

3. Важливу роль у сфері зв'язків відіграє психологічний стан в середовищі діаспори, політична активність якої зростає в періоди активної боротьби за незалежність народу, від якого вона походить і має тенденцію до спаду з реалізацією цієї мети.

4. Головним спонукальним мотивом зв'язків України й діаспори у минулі роки була солідарність останньої з своїм поневоленим на-

¹ Західньоканадський збірник. Т. XIV. Канадське наукове товариство ім. Т.Шевченка. - Едмонтон. - 1973. - 207 с.

² Українські поселення. - Довідник. - Нью-Йорк. - 1980. - 351 с.

³ Українці в американському та канадському суспільствах. Соціологічний збірник. - Т.І. - Джерсі-Сіті. - 1976. - 360 с.

родом, а після здобуття Україною незалежності - прагнення надати їй допомогу у справі утвердження державності.

Наукова новизна даної праці полягає у тому, що:

- під кутом зору наукової об'єктивності здійснено спробу переосмислення історії зв'язків зарубіжних українців з Україною;

- критично проаналізовані окремі аспекти культурних зв'язків періоду існування УРСР;

- виявлено роль різних організаційних структур України і діаспори у цій сфері;

- встановлено фактори, які сприяли чи гальмували переведення зв'язків у нормальне ділове співробітництво;

- вперше проаналізовано розвиток процесів взаємодії та особливості контактів зарубіжних українців і України після прийняття Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет й проголошення Акта про державну незалежність.

Практичне значення дисертації пов'язане з тим, що вона повністю та систематизує усі відомі на даний час дані та уявлення про зв'язки між Україною та її північноамериканською діаспорою. Дисертаційне дослідження, критично висвітлюючи досвід минулого, разом з тим визначило нові пріоритети і напрямки на сучасному етапі. Висновки даної праці за умови їх врахування, могли б, на наш погляд, сприяти розробці максимально наближених до потреб розбудови Української державності концептуальних підходів до цієї проблеми, визначенню перспектив розширення контактів, їхньої ефективізації.

Матеріали дослідження частково вже передані у вигляді аналітичної довідки в Міністерство Закордонних справ України. Вони могли б бути використані при виробленні нових форм і методів співробітництва України із зарубіжними українцями, зокрема, при розробці державної програми "Українська діаспора" /Міністерство у справах національностей та міграції/.

Дане дослідження містить у собі ряд висновків і рекомендацій щодо реальної обстановки у сфері зв'язків між Україною й українською діаспорою. Ці висновки і рекомендації можуть бути корисними для державних структур, які займаються організацією міжнародного співробітництва України.

Апробація наукових праць автора. Окремі положення дисертації були використані автором при підготовці доповідей на вітчизняних наукових конференціях, зокрема, на У конференції молодих вчених /3-9 червня 1990 року/, м.Ужгород, 1990; VI науковій конференції молодих вчених і спеціалістів /10-17 червня 1991 р./, м.Ужгород, 1991 р. Основні результати дисертації опубліковані.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначаються предмет та хронологічні межі дослідження, аналізується рівень вивченості проблеми, які розглядаються у дисертації, висуваються завдання та напрямки дослідження. Обґрунтовується наукова новизна роботи.

Перший розділ - "Соціально-економічна і політична обумовленість зв'язків української діаспори у Північній Америці з Україною" присвячено аналізу демографічної та соціально-економічної ситуації серед української діаспори цих країн. При характеристиці українських етнічних груп США і Канади дисертант спирався на праці відомого американського соціолога й демографа Воловина О. Аналіз сукупності наукових даних показує, що на момент проведення перепису 1990 року у Сполучених Штатах мешкало 740803 особи українського походження. У порівнянні з 730056 особами у 1980 році, це становить 1,5 процентний приріст за 10 років. Предметний аналіз статистичних даних переписів 1980 і 1990 років дає можливість простежити динаміку чисельного складу українців у Сполучених Штатах і зробити на цій підставі висновок, що вони продовжують мігрувати із штатів з найбільшими їх концентраціями до тих, де їх громади нечисельні. Ця міграція вмотивована, на наш погляд, головним чином економічними причинами.

Американські демографи відзначають, що особи українського походження мають цілий ряд характерних ознак. Так, по-перше, їхній соціально-економічний статус прирівнюється до середнього показника по США; по-друге, рівень народжуваності серед них нижчий, ніж у середньому по країні; по-третє, значна питома вага осіб старшого покоління, ніж у цілому по США; по-четверте, наступні покоління американських українців розселяються за межами етнічних спільнот і схильні до більшої соціальної мобільності.

Згідно з результатами перепису населення Канади 1981 року тут проживає 529,6 тисячі канадців українського походження, які

складають 2,2 відсотки від загальної кількості населення. Аналіз соціальної мобільності дає підстави твердити, що соціальний статус українських іммігрантів динамічно поліпшується. Такий позитивний розвиток /порівняно з їхнім соціально-економічним становищем до переселення в Канаду/ відбувається у результаті сприятливих умов, які їм надавала країна поселення, й напруженої праці самих переселенців.

Характер зв'язків зарубіжних українців з батьківською землею залежав від стану міжнародних відносин та від ситуації власне на українській землі. Незважаючи на перипетії історії, українські поселенці у західному світі завжди прагнули до зріднення з землею, яку полишили перші емігранти і яку не бачила більшість їхніх нащадків. Це прагнення відбилось в рухах солідарності й допомоги українському народові. Вони були започатковані ще в перші десятиліття перебування в діаспорі. Більш-менш організованими зв'язки ставть з утворенням у Сполучених Штатах і Канаді на початку ХХ ст. українських угруповань соціалістичної орієнтації.

Особливо помітними стали заходи заробітчанської імміграції, спрямовані на підтримку Української Народної Республіки, після прибуття на американську землю у січні 1919 року "повноважних представників" Кисва Д.Бачинського та А.Марголіна.

"На поміч голодуючим у Радянській Росії" - під таким гаслом вели представники заробітчанської еміграції у США і Канаді кампанію солідарності не тільки в період голоду 1921-22 рр., а й упродовж кількох наступних років. В роки війни широко, особливо в Канаді, практикувалось утворення комітетів допомоги Батьківщині, котрі координували матеріальну і фінансову допомогу Радянському Союзові.

У другому розділі - "Нові форми і зміст зв'язків України з діаспорою" - привертається увага до того, що з початком процесів перебудови у 1985 році в Україні поступово стали відбуватися деякі соціально-політичні зрушення. Так, першу велику хвилю критики існуючої системи викликало широке невдоволення офіційним трактуванням Чорнобильської катастрофи. Нові настрої почали проявлятися насамперед серед української інтелігенції. Особливу активність виявили західні українці. Процеси перебудови внесли також нове змістовне наповнення у зв'язки України з діаспорою, але особливий

вплив справила Чорнобильська катастрофа, що об'єднала практично всіх зарубіжних українців навколо ідеї надання допомоги українському народові. Характерно, що у цій ситуації мало не вперше об'єдналися різні політичні сили української діаспори. Активну працю в цьому напрямку здійснює "Фонд допомоги дітям Чорнобиля", директором якого є визначний вчений-українознавець професор Тарас Гунчак, Український Братський Союз, Президія Світової Ради Суспільної Служби при Світовому Конгресі Українців, "Друзі жертв Чорнобиля" і т.д.

Необхідно також зазначити, що в цей період змінився і сам характер співпраці України з діаспорою. Так, починаючи з 1960-х років, співробітництво між УРСР та зарубіжними українцями зводилось до так званих культурних зв'язків, які здійснювались в основному через Товариство "Україна". Незважаючи на гостру боротьбу між різними політичними силами у середовищі зарубіжних українців щодо доцільності чи недоцільності підтримування культурних зв'язків з Україною, такі контакти практично не припинялись.

Після прийняття Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет та проголошення Акта про державну незалежність співробітництво України з українцями США та Канади набуває принципово нових ознак. Головна відмінність від попередніх часів - у спробах розраховувати на перспективу, допомагати не окремим групам населення, - потерпілим, голодуючим, а в цілому народові й державі.

У третьому розділі - "Співробітництво України з діаспорою в умовах становлення державної незалежності" виділяються дві групи чинників, що суттєво впливають на характер такого співробітництва. Перша - це ті, які його гальмують, друга група чинників - стимулюючі. Серед чинників, які можуть стримувати співробітництво України з діаспорою США і Канади, вагомими виявляються такі: а/поліетнічність населення України; б/даючи про умови етнополітичного ренесансу українців, обов'язково потрібно створювати умови для ренесансу інших етнічних спільнот; в/повільність демократичних перетворень, надто у сфері економіки, в Україні та в інших державах колишнього СРСР; г/ідея федеративного устрою України, яка побудована на еkleктичних засадах, де зміщуються етнографічно-економічні ознаки розвитку різних регіонів нашої країни.

До стимулюючих чинників можна віднести: а/ становлення нового мислення у міжнародних відносинах; б/ поступова деідеологізація суспільно-економічного життя в Україні, що дозволяє зняти класово-партійні бар'єри у спілкуванні українців з представниками української діаспори.

Слід також відзначити відсутність залежності структури, змісту і форм цих зв'язків від конкретних проблем, що з ними зіштовхнулася Українська держава після проголошення Акту незалежності і припинення існування Союзу РСР. Цим явно обмежується ефективність співробітництва. Активному залученню політичного і соціо-економічного потенціалу української діаспори до реалізації інтересів і планів України продовжує заважати низький рівень обізнаності громадськості держави про історію і сьогодення зарубіжних українців. Саме цим викликані певна ідеалізація цих можливостей і поява споживацьких настроїв у контрагентів з нашої сторони /теза "діаспора нам допоможе"/ по суті відбиває цю ситуацію. Наші дотеперішні підходи до співробітництва з західною діаспорою потребують суттєвого коригування. Таке співробітництво далі не може бути лише джерелом односторонньої перманентної фінансової допомоги Україні з боку діаспори /до того ж фінансові можливості останньої є досить обмеженими/.

Щодо перспектив можливого співробітництва України з діаспорою, то дисертант відзначає, що найважливішими показниками цього виступають рівень взаємної зацікавленості у співробітництві, принцип взаємовигідності, потреба в одержанні допомоги тої чи іншої сторони і розуміння необхідності її надання.

Взаємовигідною і ефективною могла б бути розробка спільних наукових проєктів, залучення діаспоральних кадрів і фінансів для спільних досліджень, видань літератури. Результати таких, зокрема, соціологічних досліджень, спрямовані на вивчення соціальної структури і соціально-економічного статусу українців в різних країнах поселення, рівня їхньої інтеграції в суспільне життя цих країн, а рівночасно - рівня збереження ними етнічності, їхніх ціннісних орієнтацій, націленості на етнічне самовираження і на взаємодію з ядром українського етносу, тобто з Україною, могли б бути використані як діаспоральними громадськими структурами і організаціями для ефективізації своєї праці, так і відповідними

держати ними і громадськими органами і установами України для вироблення доцільнішої політики щодо діаспори. Зокрема для керівних центрів західної діаспори така соціологічна інформація була б корисною передовсім тому, що нині вони стоять перед необхідністю визначення нових орієнтирів, форм і методів своєї діяльності у зв'язку з фактом існування незалежної Української держави.

Серед інших напрямів співробітництва із західною діаспорою перспективними уявляються такі:

- Більш активне здійснення в Україні спільних молодіжних програм у формі літніх таборів і шкіл українства, в чому особливо зацікавлені широкі громадські кола діаспори;

- Представники діаспори могли б взяти ширшу участь в діяльності різних благодійних американських фондів і організацій, зокрема "корпусу миру", і в такий спосіб Україна безкоштовно одержала б, скажімо, викладачів англійської мови, якою українослабо володіють українські науковці, політики, бізнесмени, насамперед, середнього і старшого віку;

- Автори з діаспори могли б інтенсивніше видаватись саме в Україні. Для них це менші витрати, якби вони друкувались на Заході, а для України - фінансова допомога. До того ж Україна - головний споживач їхньої друкованої продукції;

- Важлива роль діаспори могла б проявитись і в тому, щоб за допомогою Української держави розширити в бібліотеках західних країн представництво україніки, де ми катастрофічно програємо у порівнянні з тими ж росіянами.

У висновках та рекомендаціях підведені підсумки, зроблені узагальнюючі практичні рекомендації щодо характеру зв'язків української діаспори США й Канади з батьківською землею, який залежав від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів, насамперед від суспільно-політичної ситуації в країнах поселення і в Україні, позицій різних політичних сил української діаспори.

Для ефективізації зв'язків між українською діаспорою та Україною вважаємо за доцільне здійснити ряд таких заходів:

- прийняття Верховною Радою України законодавчого акта, який би забезпечував пільгові умови представникам діаспори для проведення тої чи іншої діяльності на території України і декларував би прагнення нашого уряду здійснювати такі контакти на взаємовигід-

них умовах; гарантував би право купівлі землі /на перших порах без оподаткування, торговельних підприємств, заснування своїх фермерських господарств, безоподаткового інвестування і т.п./;

- виділення асигнувань на потреби міжнародної інформаційної мережі, відкриття її журналістських представництв, залучення представників української діаспори до поліпшення діяльності засобів масової інформації;

- фінансування спеціального проекту щодо інформації банку даних про український "етнобізнес" в країнах Заходу та організування передплати довідкових видань банків, підприємств, кооперативів ділових структур зарубіжних українців;

- розробка спільної програми діяльності "українсько-українських" підприємств та налагодження їхнього взаємовигідного співробітництва.

Втілення в життя масштабної і головної тривкої програми співробітництва обов'язково мусить передбачати фактор взаємної вигоди. Без цього існуватиме загроза спадів, непевності й розриву контактів. Важливим моментом тут, на наш погляд, є усвідомлення того, що після II світової війни захист прав національних меншостей набув міжнародного характеру. У цьому ж контексті треба враховувати й те, що угоди між державами і багатосторонні домовленості у цих питаннях мають пріоритет над внутрішнім законодавством країн-учасниць.

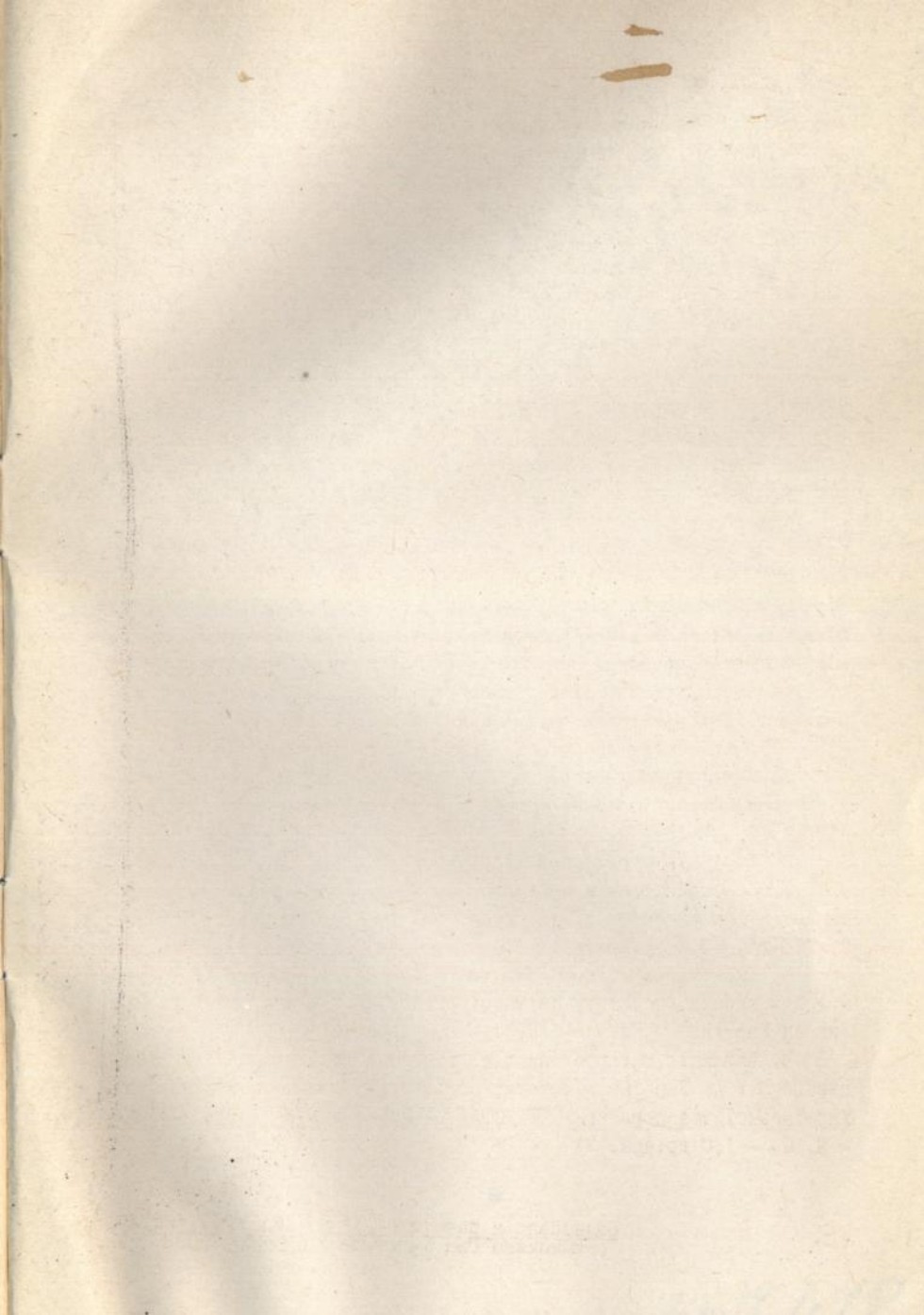
Основний зміст дисертації викладено в публікаціях:

1. Иммиграционные процессы в Канаде // Тезиси докладов У научної конференції молодих учених і спеціалістів. - Ужгород. - 1990. - С. 2I /0,1 др.арк./.

2. Традиції української культури в сучасному зарубіжному світі // Сборник тезисов докладов УІ научної конференції молодих учених і спеціалістів, 10-17 июня 1991 г./ - Ужгород. - 1991. - С. 210-211 /0,2 др.арк./.

3. Економічне співробітництво України з діаспорою // Збірник молодих вчених Інституту світової економіки і міжнародних відносин АН України. - Київ. - 1994. - 0,8 др.арк.

4. Еволюція співробітництва України з діаспорою // Українська діаспора / АН України. Інститут соціології, редакція енциклопедії Української діаспори при НТШ /США/. - Київ-Чикаго, Інтел. - 1994. - Ч. 6. - 1,0 др.арк.

The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work done during the year. It is followed by a detailed account of the various projects and the results achieved. The report concludes with a summary of the work done and a list of the names of the staff members who have been engaged in the work.

The second part of the report deals with the financial statement of the organization. It shows the income and expenditure for the year and the balance sheet at the end of the year. It also shows the details of the various items of income and expenditure and the names of the persons who have contributed to the income.

The third part of the report deals with the accounts of the various projects and the results achieved. It shows the progress of the work done and the results achieved in each of the projects. It also shows the names of the persons who have been engaged in the work and the names of the persons who have contributed to the income.

The fourth part of the report deals with the accounts of the various projects and the results achieved. It shows the progress of the work done and the results achieved in each of the projects. It also shows the names of the persons who have been engaged in the work and the names of the persons who have contributed to the income.

The fifth part of the report deals with the accounts of the various projects and the results achieved. It shows the progress of the work done and the results achieved in each of the projects. It also shows the names of the persons who have been engaged in the work and the names of the persons who have contributed to the income.

The sixth part of the report deals with the accounts of the various projects and the results achieved. It shows the progress of the work done and the results achieved in each of the projects. It also shows the names of the persons who have been engaged in the work and the names of the persons who have contributed to the income.

457478

AB 30.025